PARTICULARITĂȚI ALE RELIGIOZITĂȚII TINERILOR DIN ROMÂNIA. STUDIU DE CAZ

MANUELA GHEORGHE*

ABSTRACT

PARTICULARITIES OF YOUTH RELIGIOSITY IN ROMANIA. A CASE STUDY

This study intends to bring new data regarding the way Romanian young people live their relationship with divinity. In our research, the starting point is the theoretical idea that young people living in urban areas, having superior studies, and earnings over the average income are passing through a low level of religiosity, as compared with other categories of people. This study draws few conclusions related to the feelings, attitudes and religious behaviors of one Romanian group of young people employed in two international corporations. Data have been collected through the interview method. The results suggest the existence, in their case, of a particular condition that can be described through a more open, relaxed and critique relation to the religion they are belonging to.

Keywords: youth, religiosity, social-demographic data, corporations, Romania.

INTRODUCERE

După anul 1990 spațiul românesc a fost supus unor schimbări sociale dramatice, ale căror efecte s-au repercutat masiv şi asupra universului spiritual şi religios al populației. În particular, în cele de urmează, interesul nostru a fost orientat spre o categorie de populație aparte, cea a tinerilor.

În realizarea acestei cercetări, primul imbold a provenit, întâi, din necesitatea continuării şi a aprofundării analizelor precedente, statistice, în principal, de evaluare generală a dimensiunilor fundamentale ale religiozității populației din România: credința (reprezentări, sentimente, atitudini religioase) şi practica

* Senior researcher, the Institute of Sociology, Romanian Academy, Bucharest; e-mail: *manu_er2003@yahoo.fr*.

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXX, nr. 5–6, p. 447–457, Bucureşti, 2019

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

religioasă (frecvența participării la slujbele religioase, respectarea prescripțiilor impuse de Biserică etc.) şi, în al doilea rând, prin unele abordări de natură calitativă, în măsură să completeze toate aceste demersuri anterioare cu date şi informații mai nuanțate şi inedite.

Analiza noastră şi-a propus să surprindă câteva elemente legate de raportarea la religie a tinerilor adulți. Am luat în calcul două considerente: 1. Locul pe care îl ocupă religia în viața tinerilor poate reprezenta un indiciu semnificativ al secularizării unei societăți şi 2: Numărul redus de studii şi cercetări referitoare la acest subiect.

Obiectivul specific al cercetării se referă la obținerea unor rezultate care să vină (sau nu) în sprijinul tezei afirmate de unii sociologi ai religiei, clasici, dar şi contemporani, conform cărora religiozitatea se află în corelație directă cu statutul socio-demografic al indivizilor, şi cu alte elemente precum: apartenența politică, etnia, rasa etc. (Weber, 1998: 89–143; Goodmann, 1997: 300–302).

În cazul studiului de față, universul cercetării l-a constituit un grup de cincisprezece tineri şi tineri adulți, angajați în două multinaționale cu sediul în Bucureşti, în legătură cu care am pornit de la premisa că aceştia se caracterizează printr-o religiozitate mai puțin intensă decât alte categorii de populație.

Studiul are două componente: prima este de tip teoretic şi are ca principal scop circumscrierea cadrului conceptual general al temei alese. Această parte a fost completată cu cea de-a doua componentă, de tip calitativ, ce a constat în realizarea unor interviuri prin care s-a încercat identificarea câtorva elemente specifice, menite să contureze cadrul general al religiozității acestui grup de tineri corporatişti români.

1. CÂTEVA MENȚIUNI METODOLOGICE

Aşa cum am menționat mai sus, cercetările care investighează universul religios al tinerilor români sunt rare. Deşi deloc numeroase, după 1990, în România s-au realizat, totuşi, câteva cercetări de amploare, cu caracter preponederent cantitativ; acestea sunt bazate pe anchete naționale şi dovedesc interesul şi pentru această tematică aparte (Buburuzan: 1999; Cuciuc; 2002; Luca: 2010; Balica: 2011; Niculiță: 2011 etc.).

Aşa cum s-a precizat şi mai sus, ca metodă calitativă de culegere a datelor s-a utilizat metoda anchetei pe bază de interviu. S-au realizat 15 interviuri cu persoane având următoarele caracteristici socio-demografice: vârsta cuprinsă între 21–39 ani, 10 de gen feminin şi 5 de gen masculin, toți cu domiciliul în Bucureşti sau în zona limitrofă acestuia, toți cu studii superioare, dintre care patru au şi studii de master; toți sunt angajați în două mari companii internaționale. Dintre cei intervievați, 14 s-au declarat ortodocşi şi unul ateu. Din motive de păstrare a confidențialității, subiecții au fost notați cu S1, S2... etc.. Răspunsurile au fost scurte, la obiect, fără să conțină detalii ample, sub motivația lipsei timpului, de

înțeles în cazul acestei categorii specifice de tineri: activi, practici, mereu pe fugă, instruiți în filosofia conform căreia *timpul înseamnă bani*. În analiza datelor, s-au „expus unele extrase <grăitoare>", ilustrative, dar, pe cât a fost posibil, s-au căutat şi reținut şi „unele exemple care să contrazică supozițiile inițiale..." (Silverman, 2004: 101).

2. CONSIDERAȚII TEORETICE

Există puține modele teoretice explicative ale modului în care credința evoluează pe parcursul existenței umane, de la copilărie, tinerețe, maturitate şi până la bătrânețe. „Cercetarea relațiilor dialectice dintre realitatea socială şi existența individuală în istorie nu este nicidecum nouă" [...] „Realitatea vieții cotidiene este realitatea prin excelență; aceasta se prezintă ca o lume intersubiectivă, pe care fiecare individ o împarte cu ceilalți şi în care atitudinile şi înțelesurile atribuite acestei lumi corespund sau diferă de la un individ la altul" (Berger, Luckmann: 40, 247). Aceste afirmații vin să confirme, printre altele, şi calitatea credinței de a fi o realitate subiectivă, ce comportă trăsături diferite de la o persoană la alta şi care, totodată, este în permanentă schimbare şi transformare pe parcursul întregii existențe a individului.

Indiferent dacă aparține unei anume biserici sau grup spiritual, fiecare individ îşi trăieşte diferit credința şi are propria cale de căutare a absolutului. Nu puțini teoreticieni ai credinței, unii proveniți chiar din spațiul eclezial, au clamat existența unui itinerariu spritual propriu fiecărui individ, precum şi *legitimitatea diversității în trăirea credinței*, în funcție de caracteristicile fiecărei persoane în parte (Giguère: 25). Acest aspect este cu deosebire ilustrat în Biserica Catolică, ce are o lungă tradiție a valorizării discernământului personal al credinciosului, discernământ ce se manifestă cu preponderență în cazul tinerilor adulți.

„Credința este o realitate dinamică ce este supusă schimbării, care, atât în dimensiunea sa subiectivă, cât şi în cea obiectivă, nu înceteză niciodată să se dezvolte, să se schimbe, să evolueze. Asemeni omului, şi aceasta se schimbă continuu de-a lungul vieții sale, cunoaşte momente de elan, de retragere, de îndoială, dezamăgire" (*ibidem*: 33). Religia individului (*the individual's religion)* nu este statică. Ea se dezvoltă şi se modifică de-a lungul existenței. Individul nu se naşte cu un set complet de credințe şi practici religioase; religia este dezvoltată (sau ignorată) pe parcursul socializării copilului. Aceasta este şi premisa teoretică de la care am plecat, şi anume aceea conform căreia credința şi, implicit, formele de manifestare concretă a acesteia (atitudinile şi comportamentele religioase), într-un cuvânt, religiozitatea, nu sunt statice, ci au un caracter dinamic, căpătând forme diverse de-a lungul vieții fiecărui individ în parte. „Chiar dacă cineva atinge încă din adolescență o anumită perspectivă religioasă identificabilă sau se angajează într-un grup religios, ar fi o eroare să se considere că acesta ar fi punctul final al

dezvoltării religioase a acelui individ. Religia acestuia va continua să se dezvolte şi modifice, poate nu în mod dramatic, pe toată durata vieţii acestuia" (McGuire, 1992: 53–54). Religiozitatea are, aşadar, o dinamică proprie ce variază în funcţie de o multitudine de factori: vârstă, gen, nivel de instrucţie, mediu rezidenţial, venit, tradiţiile familiale, stabilitatea şi prosperitatea socială, libertatea religioasă etc.

În ceea ce priveşte raportul vârstă–religiozitate, majoritatea cercetătorilor convin asupra existenţei unei curbe a religiozităţii în funcţie de vârstă, conform cu care copilăria este perioada de conformism religios şi de socializare în normele şi tradiţiile religiei în care indivizii s-au născut; mai apoi, adolescenţii şi tinerii fiind mai puţin interesaţi de religie, ci preponderent orientaţi spre interogaţie şi îndoială. „Cei mai mulţi adolescenţi şi tineri îşi consolidează modul de trăire a sacrului, format în anii copilăriei şi în perioada şcolarităţii. Unii, însă, în această perioadă de căutări şi inconsecvenţe, se îndreaptă spre indiferenţa religioasă ori se convertesc la altă modalitate de relaţii cu sacrul" (Cuciuc, 2002: 235).

Ulterior, la vârsta maturităţii, indivizii trec printr-o perioadă de criză, dar şi de stabilizare a credinţei: fie în sensul păstrării şi consolidării modelului religios asumat în copilărie, în cadrul familiei, fie, dimpotrivă, trecând printr-o criză alimentată de creşterea sentimentului critic şi de nemulţumirea faţă de propria religie. Această ultimă etapă, care este urmată de aceea a bătrâneţii, este caracterizată prin intensificarea religiozităţii, în contextul creşterii procupărilor faţă de sensul vieţii şi de interogaţiile faţă de finalul acesteia.

În etapa maturităţii, spre exemplu, Gordon Allport aprecia că sentimentul religios se caracterizează printr-o predispoziţie interioară aparte pentru ceea ce fiecare individ consideră a fi de o importanţă absolută, ultimă, în viaţa sa, şi că acest sentiment religios prezintă un dinamism intern propriu, variind în timp, crescând, regresând sau stagnând, credinţa nefiind statică ori permanent egală cu sine pe întreg parcursul vieţii (*apud* Giguère: 101). Perioada adultă a vieţii (mijlocul ei) este caracterizată ca o perioadă de stabilitate, de definire a sistemului axiologic şi de convingeri al individului, a unei viziuni generale asupra vieţii şi de afirmare a propriei personalităţi şi identităţi. În schimb, perioada adolescenţei se caracterizează printr-o înclinaţie spre distanţarea de familie şi de valorile tradiţionale şi prin atracţia pentru noile forme de religiozitate (în special în cazul tinerilor cu pregătire superioară, nemulţumiţi de situaţia lor socială şi profesională).

În sens larg, credinţa reprezintă răspunsul (ce devine în prezent din ce în ce mai liber şi mai personal) pe care fiecare individ şi-l oferă în legătură cu nevoia de a acorda realităţii înconjurătoare un sens şi o semnificaţie absolută. Prin urmare, se apelează la diferite curente sociale, ideologii politice, tradiţii religioase sau maeştri spirituali. „În cazul creştinilor, credinţa reprezintă, spre exemplu, răspunsul dat chemării spre Dumnezeu, credinţa în revelaţia divină livrată de profeţi şi în chemarea adresată de Isus: „Urmaţi-mă!" (*ibidem*: 104). Dinamismul actului de credinţă provine în primul rând din caracterul liber şi personal al acestuia, fiind rezultatul unei decizii personale. „În creştinism, spre exemplu, profesiunea de

credință se exprimă la persoana întâi: <Eu cred>, căci nimeni nu poate să creadă în locul altuia şi niciodată grupul nu poate înlocui persoana în actul credinței; pentru creştin, a crede înseamnă a accepta revelația divină, urmată de respectarea unei anumite doctrine, a unei reprezentări anume a lui Dumnezeu, a unor norme şi practici religioase, în interiorul unei comunități şi instituții (*ibidem*: 106, 107).

În al doilea rând, credința trebuie să facă proba timpului care estompează, slăbeşte entuziasmul şi elanul în credință al individului (deoarece noul devine familiar); de asemenea, un alt factor care intervine este acela al nevoii de a verifica, de a proba adevărurile de credință asumate, ceea ce presupune impulsul de a căuta dovezi raționale – tentație firească în cazul oricărei ființe raționale şi inteligente, expusă îndoielii şi neliniştilor existențiale; de asemenea, nu este de neglijat nici influența anturajului, a şcolii şi a familiei (*ibid.*: 130–132).

Un criteriu important al unei credințe mature şi autentice este acela al frecvenței participării la slujbele religioase, dar nici acesta nu trebuie absolutizat, tocmai în lumina a ceea ce am afirmat mai sus, în legătură cu caracterul eminamente personal al experierii credinței şi a relației cu Dumnezeu, iar exprimarea credinței, prin punerea în practică a acesteia, diferă de la o persoană la alta.

Experiența credinței este un proces continuu şi plin de provocări: „nu ne naştem creştini, ci devenim" (Tertulian). Prin urmare exprimarea credinței presupune un context de relații în care, în perioada copilăriei, intervin părinții. Aceştia oferă copilului primele reprezentări religioase, iar influența acestora se va resimți de-a lungul întregii existențe. Dar, dacă universul religios inițial al copilului se conturează în dependență de mediul familial, în adolescență apare nevoia separării de părinți, printr-o relație sinuoasă complexă, ce evoluează de la respect, acceptare şi supunere, la indiferență şi opoziție. Cu timpul**,** influența familiei se diminuează şi creşte rolul mediului social, al şcolii. În societatea occidentală, devenită tot mai individualistă, religia s-a tranformat într-o opțiune personală, ce ține de viața privată şi are o influență tot mai scăzută asupra modalităților în care indivizii îşi trăiesc credința (*ibid.*: 157).

Deşi acoperă domenii diverse, teoriile dezvoltării susțin în comun prezumția că, în planul dezvoltării individuale – cognitivă, morală, psihologică sau spirituală –, se parcurg stadii predictibile multiple. În egală măsură, aceste teorii subliniază şi importanța studierii vârstei adulte în relație cu contextul social, economic şi cultural în care indivizii evoluează. Aceştia trăiesc, cresc, experiențele lor de viață se schimbă, ei îşi schimbă cariera, sunt permanent puşi în situația de a face diverse alegeri. Toate aceste aspecte sunt încorporate în viața lor zilnică, influențându-le stilul de viață şi de gândire. Pentru a exemplifica aceste afirmații, autorii citați mai jos apelează la un studiu din 1982, referitor la cazul brutarilor din Paris, pentru care cele şase nopți de muncă pe săptămână se repercutează dramatic asupra vieții – asupra stării de sănătate a acestora sau a felului în care îşi petrec timpul liber: nu citesc, nu merg la fime, nu participă la activități culturale etc. (Anderson, Goodmann, Schlossberg, 2012: 18).

Influența mediului social poate fi exemplificată şi comparând mediul social al claselor defavorizate, în care indivizii sunt axați pe satisfacerea nevoilor primare, precum hrana, locul de muncă, securitatea proprie şi a familiei, cu cel al claselor superioare, caracterizate prin tendința de utilizare a religiei ca factor de menținere a ordinii sociale; pentru clasa mijlocie, în schimb, religia ține de domeniul vieții private şi este reprezentată ca un supermarket la care indivizii apelează în funcție de nevoile şi interesele lor de moment. Sunt şi alte medii sociale specifice, în care indivizii se lansează în căutarea unei noi spiritualități, a înțelepciunii, a noutăților şi a ceea ce este la modă în domeniul religios. Tinerii, spre exemplu, odată ajunşi la vârsta maturității, îşi sporesc autonomia față de mediul social, îşi personalizează credința, intră în dialog cu valori culturale diverse, devin mai înțelegători cu cei care au opțiuni diferite, optează pentru valori diferite de cele ale contextului în care se află (Giguère: 158).

O altă temă prezentă în discuțiile privitoare la credință este aceea a raportării credincioşilor la conducătorii comunităților religioase – lideri religioşi sau preoți. Comunitățile creştine nu sunt anarhice, ele sunt conduse de lideri cărora le sunt atribuite calități deosebite, conforme cu rigorile creştine, capabile să exprime şi exemplifice exigențele unei vieți dedicate Bisericii, fiind învestiți cu un deosebit respect. La vârsta maturității, aceştia au rolul să încurajeze credincioşii să fie autonomi, să aibă capacitatea de a lua singuri decizii în materie spirituală, să aibă libertatea de a alege, în ciuda adevărului sociologic că orice autoritate tinde să îşi impună autoritatea; e nevoie de o *inteligență a credinței*, care favorizează o educare a conştiinței, precum şi libertatea interioară. Persoanele tinere şi mature, spre deosebire de cele aflate la vârsta copilăriei sau a adolescenței, se caracterizează prin autonomie şi au capacitatea să decidă dacă slujitorii bisericii se informează corespunzător sau nu, dacă sunt nişte purtători de cuvânt autentici ai tradiției religioase sau dacă o fac într-un mod mecanic, fără implicare personală şi fără creativitate (*ibidem*: 160).

În cazul tinerilor, s-a constatat că aceştia manifestă tendința de a se distanța de instituțiile tradiționale, de certitudinile dogmatice şi de *figurile tradiționale de identificare* – figuri simbolice, prin care se realizează o legătură palpabilă, afectivă, cu realitățile invizibile, şi impalpabile, propuse de orice sistem religios (preoți, persoane din trecut sau prezent, cu rol de mentori sau ghizi spirituali (*ibid*.: 161,171). Încrederea acordată personalului de cult variază în funcție de diferite criterii sau de caracteristicile socio-economice ale indivizilor, precum: domiciliu, gen, statutul marital, studii, vârstă sau chiar apartenență religioasă, cercetări empirice evidențiind, în cazul României, spre exemplu, un grad de încredere mai scăzut cu privire la personalul de cult în rândul populației tinere şi o creştere progresivă a încrederii odată cu înaintarea în vârstă (Gheorghe, 2004: 164–165).

3. CÂT DE RELIGIOŞI SUNT TINERII ROMÂNI ÎN PREZENT? REZULTATELE CERCETĂRII

Cercetările sociologice realizate până în prezent asupra tinerilor români fac posibilă conturarea unui profil religios, chiar dacă destul de sumar, al acestora, în care s-ar putea distinge câteva trăsături şi caracteristici distincte. Interesul şi apetența acestora pentru anumite forme de religiozitate marginală ar fi numai una dintre acestea, aşa cum reliefa, spre exemplu, şi o anchetă națională realizată între anii 1995–1998, în cadrul Centrului de Studiere şi Cercetare pentru Tineret, care menționa, printre alte aspecte, persistența în rândul tinerilor a unor forme de credință populară precum: magia, credința în talismane, horoscoape etc. (Buburuzan: 73). Acest aspect era ilustrat, de altfel, şi de o altă anchetă națională ulterioară, în care tinerii chestionați îşi afirmau interesul pentru unele credințe şi forme de religiozitate periferică, în procente considerabile, după cum urmează: viața după moarte (74%), miracole (73%), telepatie (67,2%), nemurirea sufletului (60,6%), horoscoape (49,2%), OZN-uri (43,4%), reîncarnare (30%), fantome (22,3%) – cf. Balica, 2011: 226.

Sunt elemente care sugerează că ceea ce specialişti importanți au considerat ca specific pentru societatea occidentală, cum ar fi „refluxul continuu al marilor religii tradiționale" şi „interesul pentru adeziunile religioase suple", pentru sincretism şi inventivitate religioasă, se poate spune că se regăseşte, într-o anumită măsură, şi în acest spațiu al României şi al Europei de Est (Champion: 706).

Aşa cum s-a precizat şi mai sus, religiozitatea diferă în cazul diferitelor categorii de populație: pentru tineri, spre exemplu, „religia nu este atât de importantă [...], însă ea este importantă pentru vârstnici" (Luca: 202). Mai mult, o analiză asupra evoluției numerice a neafiliaților religioşi (atei şi fără religie) din România, în perioada 1992–2011, atrăgea atenția asupra tendinței de creştere numerică a acestora în intervalul 2002–2011, cât şi asupra faptului că majoritatea acestora se situau în intervalul de vârstă cuprins între 20 şi 39 de ani, deci în rândul populației tinere (Gheorghe, 2018: 296–297).

O altă trăsătură a tinerilor români de azi, inclusiv a celor religioşi, o reprezintă atracția pentru mediul *online*. Un studiu destul de recent „descrie portretul unei generații paradoxale, puternic ancorată în noul context tehnologic. Tinerii români sunt hedonişti şi dominați de tehnologie, pragmatici, mai interesați de cât pot câştiga decât de ce pot oferi, deschişi către consumerism, puternic influențați de media, impulsivi şi echilibrați, familişti şi hedonişti, optimişti, dar lipsiți de încredere în sine şi în ceilalți (...). Nu ştiu foarte clar ce să facă în viață, preferând să trăiască clipa şi să experimenteze (...)". Viața lor socială pare să se mute, treptat, în mediul virtual (Petre, Tureanu, Iliescu: 67). Inclusiv comunitățile religioase virtuale, a căror cercetare este încă la început la noi, par a fi compuse din membri preponderent tineri, cu vârsta cuprinsă între 18 şi 35 de ani (Niculiță, 2011: 154–155, 228).

Aşa cum s-a precizat şi mai sus, religiozitatea diferă în cazul diferitelor categorii de populaţie. În cazul tinerilor şi al tinerilor adulţi, aceasta capătă trăsături şi caracteristici specifice, aşa cum am încercat să argumentăm prin explorarea universului religios al tinerilor investigaţi. Prin întrebările administrate s-a urmărit obţinerea unor informaţii care să permită o mai bună cunoaştere şi înţelegere a sentimentelor, a atitudinilor şi a comportamentelor lor religioase, dar şi date referitoare la poziţionarea acestora faţă de unele probleme actuale ale societăţii (predarea orei de religie în şcolile publice, salarizarea personalului de cult) etc.

În continuare, vom reţine câteva elemente prezente în răspunsurile oferite de subiecţi, cu ajutorul cărora să putem contribui la schiţarea, fie şi sumară, a profilului religios al unui grup de tineri aparte, bine delimitat din punctul de vedere al datelor socio-demografice: e vorba de tineri bărbaţi şi femei, domiciliaţi în Bucureşti, cu studii superioare şi angajaţi în două corporaţii internaţionale.

Credinţa în existenţa divinităţii reprezintă miezul şi fundamentul religiozităţii. Prin urmare un prim set de întrebări a vizat surprinderea sentimentelor religioase ale tinerilor intervievaţi. Cu excepţia unui singur subiect, declarat ateu, zece dintre cei interogaţi se autoapreciază ca fiind persoane religioase, pentru care religia ocupă un loc foarte important în ansamblul vieţii lor; acestă poziţionare este asociată în mare măsură cu afirmarea categorică a credinţei în Dumnezeu, în Biblie, Sfânta Treime, sfinţi şi viaţa de apoi. Pentru patru dintre subiecţi însă, deşi ei se declară ortodocşi, religia este puţin importantă sau deloc împortantă, în cazul acestora, pentru obţinerea mântuirii, preeminenţă având faptele bune şi respectarea normelor morale ale societăţii, nu respectarea prescripţiilor religioase.

Un alt set de teme abordate ţine de sfera comportamentului religios, precum mersul la biserică, respectarea posturilor, frecvenţa rugăciunilor, citirea cărţilor religioase sau petrecerea timpului liber. Doar un singur subiect a declarat că merge săptămânal la biserică, că se roagă zilnic şi citeşte cărţi religioase. În schimb, toţi ceilalţi au relatat o activitate slabă şi uneori chiar nulă vizavi de toate aspectele enumerate mai sus. De reţinut că niciunul dintre aceştia nu au afirmat că dedică fie şi o parte oarecare din timpul lor unor activităţi de natură religioasă, preferând să se întâlnească cu prietenii, să se plimbe sau să meargă la concerte etc.

Nici la capitolul încrederii acordate Bisericii, lucrurile nu par să fie mai încurajatoare: doar trei subiecţi şi-au afirmat încrederea în această instituţie, trei s-au abţinut să răspundă, iar ceilalţi zece subiecţi au manifestat o atitudine de neîncredere categorică în raport cu aceasta.

Referitor la întrebarea ,,Sunteţi de acord cu predarea religiei în şcoală? au rezultat trei răspunsuri negative şi restul pozitive, dar cu unele nuanţări, precum: ,,Da, dar religia fiecăruia să fie respectată" (S1, F, 27 de ani); ,,Da, dar nu ca materie obligatorie" (S8, M, 27 de ani); ,,Da, dar nu în forma actuală" (S11, F, 21 de ani); ,,Depinde de cine o predă" (S12, F, 33 de ani); ,,Da, dar să fie opţională" (S 14, M, 35 de ani).

O altă întrebare la care subiecţii au fost invitaţi să îşi exprime opinia a fost: „Consideraţi că, referitor la cultul din care faceţi parte, există anumite aspecte ce vă nemulţumesc şi ar trebui schimbate (modernizate)?" Şi în acest caz s-au înregistrat nu puţine răspunsuri critice, de genul: „Da, faptul că Biserica, prin preoţi, cere bani enoriaşilor, fără a-i folosi la acţiuni binefăcătoare. Prea se îmbracă toţi în aur" (S1, F, 27 de ani); „Fără bani la biserici!" (S7, M, 25 de ani); „Pupatul icoanelor ar trebui interzis, deoarece reprezintă o sursă de microbi şi de boli" (S7, M, 27 ani); „Politizarea Bisericii" (S13, F, 38 de ani); „Prea multă afacere şi prea puţină credinţă" (S14, M, 35 de ani); „Lungimea slujbei" (S15, F, 30 de ani).

Faţă de personalul de cult, majoritatea subiecţilor au o părere „în general bună" (S5, F, 35); alţii, însă, au evitat să-şi exprime opinia, ceea ce poate fi interpretat şi ca un efect al respectului faţă de feţele bisericeşti, adânc imprimat în familie, încă din perioada copilăriei, aspect definitoriu în ortodoxia românească: („Nu vreau să am, nu m-am gândit" – S1, F, 27 ani). Sunt însă şi subiecţi care nu s-au ferit în a-şi expune părerile mai puţin laudative în legătură cu personalul de cult, afirmând că au o părere „slabă" (S10, F, 30 de ani), „proastă" (S13, F, 38 de ani, S14, M, 35 de ani) sau apreciind că „sunt multe elemente de îmbunătăţit" (S15, F, 30 de ani).

Referitor la chestiunea, atât de dezbătută în presă, dacă personalul de cult e bine sau nu să fie plătit şi din bani publici, s-au înregistrat şapte răspunsuri negative, două afirmative, şi patru nonrăspunsuri. Au fost însă şi doi subiecţi care au ales să aducă unele nuanţări, de genul: „Să se hotărască dacă vor bani publici sau donaţii. Voluntariatul nu se plăteşte. Dacă vor bani publici, să ajute săracii cu donaţiile" (S1, F, 27 de ani); „Da, dar tot personalul să plătească impozite. Ei ar trebui să fie exemplul pozitiv" (S11, F, 21 de ani).

„Ce credeţi că se va întâmpla cu religia în viitor?" a reprezentat o altă întrebare ce le-a fost adresată subiecţilor şi la care am primit răspunsuri precum: „Va fi respectată de mai puţine persoane decât acum" (S1, F, 27 de ani, facultate); „Toate religiile vor deveni una singură" (S4, M, 33 de ani); „Va dispărea" (S7, M, 25 de ani, S8, M, 27 de ani); „În România se degradează treptat" (S11, F, 30 ani); „Va scădea importanţa ei" (S13, F, 38 de ani); „Dacă nu se adaptează, va dispărea" (S14, M, 35 de ani); „Îşi va pierde tot mai mult din importanţă pe măsura schimbării generale" (S15, F, 30 de ani).

Din totalul întrebărilor adresate, două au vizat tema cunoaşterii şi a comunicării interconfesionale şi a predispoziţiei pentru convertirea la alte religii. Referitor la întrebarea dacă mai cunosc şi alte religii şi, dacă da, ce părere au despre acestea, răspunsurile oferite au evidenţiat un nivel redus de cunoaştere a altor religii, sau chiar indiferenţa faţă de ele, mulţi subiecţi manifestând o atitudine de reticenţă sau de *no comment*; am remarcat însă şi câteva răspunsuri ce denotă o atitudine deschisă şi lipsită de prejudecăţi, precum: „Da. Fiecare crede în ceea ce

este învățat, apoi în ceea ce îl definește" (S1, F, 27 de ani); „Da, o părere bună. Multe religii conțin elemente interesante" (S15, F, 30 de ani); „Da, trebuie respectate" (S11, F, 21 de ani); „Nu cred în diferențierea religioasă" (S9, F, 31 de ani). O altă remarcă este necesară şi semnificativă: cu excepția unui subiect ce s-a declarat indiferent în legătură cu acest aspect şi a unuia ce a preferat să nu răspundă, toți cei interogați au răspuns că nu îşi vor schimba niciodată religia proprie în favoarea alteia.

4. ÎN LOC DE CONCLUZII

Analiza datelor obținute a relevat în rândul tinerilor intervievați un nivel relativ scăzut al religiozității. Răspunsurile subiecților sugerează un spirit critic dezvoltat, o atitudine de nemulțumire sau de distanțare față de valorile, credințele şi dogmele bisericii din care fac parte, în cazul majorității acestora.

Totodată, trebuie precizat că observațiile obținute în urma analizării răspusurilor oferă unele sugestii semnificative în legătură cu aspectele avute în vedere, dar nu putem afirma că acestea sunt suficiente pentru formularea unor concluzii ferme, astfel că ar fi o gravă eroare de judecată să facem extrapolări prin care să considerăm că toate răspunsurile şi observațiile obținute s-ar potrivi tuturor tinerilor.

Cercetările sociologice viitoare dedicate comportamentului religios al tineretului, fie cantitative sau calitative, se impun – atât ca o necesitate teoretică şi epistemologică, acestea contribuind definitoriu la realizarea unui portret mai bine conturat al tinerilor români şi a religiozității acestora. Este de precizat şi faptul că cea mai potrivită manieră de a cerceta această categorie aparte de populație ar fi aceea a unei abordări multidisciplinare, care să vizeze aspecte diverse precum: cultura, stilul de viață, valorile, aspirațiile, comportamentul civic, politic sau religios al acestora.

Într-o societate caracterizată printr-un ritm accelerat al schimbării, aşa cum este societatea românească actuală, şi în contextul mai larg al secularizării şi globalizării, tinerii sunt categoria de populație cea mai vulnerabilă. În egală măsură, tinerii reprezintă pentru orice societate o sursă şi o resursă esențială a schimbării şi înnoirii, dar şi principala speranță de conservare şi perpetuare a modelului cultural şi religios moştenit şi transmis din generație în generație de la înaintaşi. Este de aşteptat, totuşi, ca pe termen mediu, pe măsură ce societatea românească va deveni mai <stabilă>, mai modernă şi mai integrată în complexul țărilor europene [...], tinerii să renunțe progresiv la valorile tradiționalismului, şi să se reorienteze şi identifice mai mult cu valorile specifice deschiderii şi liberalismului (Rusu, 2007: 256–260).

BIBLIOGRAFIE

1. Anderson, Mary, L., Goodmann, Jane, Schlossberg, Nancy, K. L. (2012). *Counseling Adults in Transition*, Fourth Edition, NewYork: Springer Publishing Company.
2. Balica, Ecaterina (2011). *Tinerii şi formele marginale de religiozitate. Analiză comparativă România – Ungaria*, în: Bădescu, Ilie, Buruiană, Claudia (coordonatori), *Ţăranii şi Noua Europă*, Serie Nouă, *Enciclopedia vieţii rurale*, vol. II, Bucureşti: Mica Valahie.
3. Berger, Peter, L., Lukmann, Thomas (1996). *Construirea socială a realităţii*, Bucureşti: Art.
4. Buburuzan, Leon (1999). *Credinţele religioase şi superstiţioase ale tinerilor în perioada de tranziţie*, *Revista română de sociologie*, nr. 1–2.
5. Cuciuc, Constantin (2002). „Religiozitatea tineretului din România", în *Revista română de sociologie*, nr. 3–4.
6. Champion, Françoise (2014). „Spirit religios difuz, eclectism şi sincretisme", în: Delumeau, Jean (coordonator), *Religiile lumii*, ediția a doua, Bucureşti: Humanitas.
7. Gheorghe, Manuela (2004). *Religie şi schimbare socială în România*. Iaşi: Editura Fundaţiei Academice Axis.
8. Gheorghe, Manuela (2018). *Neafilierea religioasă în România*, în *Revista română de sociologie*, nr. 3–4.
9. Goodmann, Norman (1997). *Introducere în sociologie*, Bucureşti: Lider.
10. Giguère, Paul-Andrè, *Une foi d'adulte* (2005). Bruxelles: Novalis, Collection Lumen Vitae.
11. Petre, Dan, Tureanu, Vlad, Iliescu, Dragoş (2007). *Valori şi stiluri de viaţă ale tinerilor din România. O cercetare exploratorie*, Colecția „România – Repere Sociologice": IAA Publishing.
12. Niculiță, Zenobia (2011). *Psihosociologia comunităților virtuale religioase*, Iaşi: Institutul european.
13. McGuire, Meredith (1992). *Religion. The Social Context*, Third Edition, Belmont California: Wodsworth Publishing Company.
14. Luca, Sabina-Adina (2010). *Identitatea socioculturală a tinerilor*, Iaşi: Institutul European.
15. Weber, Max (1998). *Sociologia religiilor. Tipuri de organizări comunitare religioase*, traducere de Claudiu Baciu, Bucureşti: Teora.
16. Rusu, Horațiu (2007). *Identitate şi profil axiologic: identificări valorice la tineri în România*, în Voicu, Bogdan, Voicu, Mălina (coordonatori). *Valori ale românilor. 1993–2006*, Iaşi: Institutul European.
17. Rusu, Horațiu (2008). *Schimbare socială şi identitate socioculturală*, Iaşi: Institutul European.
18. Silverman, David (2004). *Interpretarea datelor calitative. Metode de analiză a comunicării, textului şi interacțiunii*, Iaşi: Polirom.